

Сопранисти, евирати, кастрати

С появата на религиите и религиозната екзалтация възниква и странната каста на кастратите. Неукрепнали във вярата, съмняващи се дали духът и тялото им ще издържат на поетото предизвикателство, някои от тях решават, че като се лишат от своята мъжественост, по-лесно ще устоят на житейските съблазни в уединение зад дебелите стени на храмове и манастири. По принцип ислямът и християнството отхвърлят това жестоко самонаказание в името на Бога. Единствено в Евангелието от Матея се засяга тази тема, и то като въпрос на избор. Учениците на Исус, изхождайки от препоръчаната строга моногамност, се питат не е ли за предпочитане тогава изобщо да не се женят. Но той им отговаря, че това могат да сторят тези, на които е дадено. "Защото има скопци, които така са родени от утробата на майка си; има пък скопци, които сами себе си са скопили заради небесното царство. Който може да приеме това, нека приеме."

По-късно Никеийският събор ще се занимае специално с проблема и ще осъди онези свещенослужители, които вместо ежедневно да укрепват вярата си в постоянна борба с Лукавия, предпочитат да изберат по-удобен изход.

Трябва да признаем, че кастрацията при хората има по-дълбоки исторически корени. При вечните междуособици и стълкновения между племена и народи победителите са посягали понякога на мъжествеността на особено опасните и горди свои пленници, за да ги уязвят по-силно от смъртта и да се надяват, че чрез този ритуал ще попречат на противниковите редици да се множат.

Ислямът категорично забранява скопяването на хора и животни. Поради това дори воловете трябвало да бъдат закупувани от иудеите. А слабостта си към кастратите мюсюлманите оправдавали с факта, че ползвали "крайния продукт", без да са си цапали съзнанието и ръцете със забранената им манипулация.

През X-XI в. кастрирането на роби се превръща в доходоносен бизнес. Два християнски коптски манастира в Горен Египет се специализирали в тази област и снабдявали с дефицитния "трети пол" цял Египет и част от Турция. Изгодата била несъмнена - цената на скопеното негърче нараствала двадесетократно.

В Гърция също кастрирали някои от посветените на църквата деца. При по-късните набези на османските орди те стават много ценна плячка. Трябва обаче избързващо да направим уговорка, че между кастратите и хомосексуализма няма допирна точка.

Свършенството в скопяване на мъже принадлежи на иудеите. Те разполагали за целта със специален център в Алмерия, но имали подобна "клиника" и във Верден, обслужваща империята на франките. Докато гърците просто разрязвали торбичката и отстранявали тестисите, иудеите не оставят и следа от някогашната мъжественост. След отстраняване на половите жлези под члена се подлагала специална дъсчица и го отрязвали до основата му. В пикочния канал пъхали оловна пръчица, за да се препятства евентуалното му зарастване. При уриниране тя се вадела. Несъмнено се е отнасяло за една сериозна операция. В онази епоха не

са имали сериозни познания върху антисептичните средства и смъртността при тези вмешателства била твърде висока. Това определяло и високата цена на кастратите. Във Византия те стрували колкото четири здрави роба.

Под напора на източното влияние към 800-ната година закостенелите арабски традиции започват да се пропукват. Да притежаваш евнуси (от гръцкото "евнухос" - пазители на ложето) се смятало за особено престижно - не само заради нуждата от строг надзор в харемите и контролиране на благопристойното държане там, а и просто за компания. Синът на великия Харун ар Рашид дотолкова се увлякъл в снабдяването си с кастрати, че дори станал обект на насмешки. В мюсюлманския двор през 912 година евнусите наброявали 11 000. И макар че простолудие то се отнасяло с насмешка и леко презрение към тях, а уличните музиканти и изпълнители ги осмивали в своите скечове, те често достигали завидно обществено положение и почит. Багдатецът Муфлих, саманиецът Фааик били известни военачалници. Византийският и османският флот били оглавявани и от адмиралите-скопци. Смятали ги за отлични ездачи, вероятно поради леко променената им анатомия - по-добри дори от чергарите, както и за смели и опитни воители. А неподкупността им от женския чар ги правела довереници на някои властници.

Сред недостатъците им сочели неприятна миризма на тялото, любов към сплетни и бърборене, емоционална лабилност, ранно застаряване. Имало слухове, че някои скопци можели да извършват полов акт, дори и да имат деца. Обяснение на феномена намирали във физиологическо или шоково задържане на един от тестисите по време на кастрацията високо и неуловимо в някоя от подкоремните гънки. След време той се отпуснал в торбичката.

Ако бил ляв, можел да произвежда сперма и да стимулира към полов акт. Десният влияел само върху вторичните полови белези. Още тогава се знаело, че кастрацията в ранни години води до коренна пренастройка на жлезите с вътрешна секреция, докато извършена след съзряването, не влияела така драстично върху организма. Под влияние на предишния опит условно-рефлекторните механизми, свързани с тънката част от човешките проявления, продължавали известно време да напомнят за себе си, а надбъбречните жлези се заемали с тестостерона.

В Западна Европа интересът към кастратите придобива други измерения. Католическите църкви, където каноните забранявали участието на жени в хоровото пеене, включвали в песнопенията детски гласове. Подлагали ги на обучение още от 6-7-годишна възраст, за да поемат партиите на дисканта и алта. Но с настъпването на мутацията физиологичните процеси на възмъжаване променяли в нежелана посока меките, топли, звучащи главово и полуфалцетно ангелски гласчета с техния неголям 11-12-тонов обхват. Увеличаването на размерите на ларинкса и гласните връзки, развитието на мускулатурата, свързана със звукоизвличането, водели до смъкване на диапазона с една октава, до обогатяване на тембъра и силата на звучене. Тъкмо когато дискантът се отплащал пълноценно за годините учение и вокална практика, в един момент той вече ставал ненужен. Но още в III в. италианците знаели и нещо друго: ранната кастрация на момчетата препятствала в значителна степен нежелателните изменения. След юношеството се запазвал един неутрален висок тембър, но вече с разширен диапазон, по-пълноценно звучене и увеличена гласова издръжливост - качества, които са стимулирали през XVI в. развитието на мадригалното пеене с високата му теситура, усложнена музикална тъкан и по-високи вокални изисквания. Развитието на оперния жанр през същия период допълнително подтикна към увеличаване на семейството на певците-кастрати, наричани също евирати, сопранисти (от "кастро" - скопявам, "евиро" - кастрирам и съответно от високата партия в хоровите партитури).

Трудно е да се определи кое е карало родителите да прибегват до това по същество осакатяване на чадата си: дали обожествено преклонение пред дадения свише талант и желание той да бъде по-дълго съхранен и посветен във възхвала на Бога, или чисто земен стремеж да им дадат една престижна професия, която осигурявала завидно обществено положение, и то в гладни времена.

Не бива да забравяме и описаните от Виктор Юго къде по-страшни родителски вмешателства в създаването на уроди - все в името на насъщния.

Певците-кастрати поели закономерно отначало изпълненията на женските партии, достигайки невероятно колоратурно майсторство, което просто взривявало оперните салони. После поемат и мъжествени партии от опера-сериа. Тяхното изкуство достигнало предела на човешките гласови възможности - изпяване на 18 двуктавови гами с едно дишане!

Прочутият Пиетро Този (1647 - 1727, по други данни 1654 - 1732) - певец, педагог, теоретик, композитор и дипломат завещава на бъдещите изследователи своето вокално-педагогично съчинение "Възгледи за древните и съвременни певци или Размисли за колоратурното пеене", което е преведено на много езици. От неговите 80 страници може да се получи представа за Болонската певческа школа и основните ѝ принципи при подготовката и разгръщането на вокалното майсторство на кастратите: аподжатури, трели, каденци, равностойно съчетание на словото с музика. Създал и в Лондон своя певческа школа (1692), Този държал на звукоизвличане без назалност, на регистрова изравненост, правилно владеене на динамика фортепиано и особено значение на трелите. "Този, който притежава трелите в цялото им съвършенство, даже и да не притежава никакви други украшения, има винаги предимство".

В 1726 г. в ролята на Алвида от операта "Валдемаро" на Саро в Рим дебютира прочутият кастрат Кафарели, приел като артистичен псевдоним името на своя учител Кафаро. Според легендата цели пет години той се обучавал единствено по едно листче с 15 несложни вокални упражнения, известно като "Фамозо фолио ди Порпора". Неговото съвършено белканто покорява по-късно и любителите на операта в Лондон, Мадрид, Виена, Париж.

В наше време интересът към изкуството на тези певци се възроди с нашумелия филм "Фаринели", посветен на живота и дейността на един от най-прочутите певци-кастрати, чието истинско име е Карло Броски. Роден в семейство, където всички са били на "ти" с музиката, владеещ съвършено чембало и виола д'амуре, този възпитаник на Неаполитанската школа блесва с таланта си през 1721 г. в римския театър "Алиберти". Скоро след това той покорява и сцените на Венеция, Верона, Неапол, Париж, Милано, Виена, Лондон. Със своя триоктавов диапазон, красив светъл тембър, невероятно дихание, колоратурно майсторство, отчетлива артикулация и сценично обаяние, Фаринели оставя ярка дияра в развитието на оперното изкуство. "Онази" физиологическа особеност не му пречела, напротив - внасяла елемент на екзотичност и повишено любопитство, което наред с дарбата му го правело желан гост в най-изисканите европейски салони и му осигурявало общуване с най-интересните съвременници. Той бил най-сигурният проводник и защитник на италианските интереси в Испания, където го боготворели. Там получил титлата "придворен певец", станал директор на придворните театри. Установил се от 1761 г. в Болоня, Фаринели превръща своя дом в център на италианската култура от втората половина на XVIII в. По това време числото на неговите колеги по съдба е към 4000.

Кастратът Фери въвежда традицията на ария "да капо", при която певецът повтарял импровизационно първата част съобразно вокалните си способности и своя музикален вкус. Този изпълнител достигнал такова съвършенство, че при изпълнение на хроматична гама в две октави успявал на един дъх да украси всеки изпят тон с трели.

Повлиял несъмнено върху развитието на вокалната техника, със самоцелните понякога гласови еквилибристики този стил постепенно отстъпва от завоеванията на староиталианската оперна школа и белкантото. Драматургичното развитие и въздействие на музиката минава на заден план, а словото става неразбираемо и ненужно. Нарастващите изисквания към оперния стил на XIX в., необходимостта от по-героично звучене, новите сценични задачи, появявана на блестящи школувани женски гласове правят излишно изкуството на кастратните гласове. В началото на нашия век то замира окончателно. Последен негов представител е А. Морески, пял в Сикстинската капела, който умира в 1922 г.

Стремежът на някои съвременни оперни режисьори към автентично възраждане на предкласични заглавия - "Риналдо", "Алчина", "Юлий Цезар", "Роделинда", "Джустино" на Хендел, "Клеофида" на Хасе, "Коронацията на Попея" на Монтеверди и др. напомниха отново за нуждата от специфични високи мъжки гласове. Появиха се т. нар. "сопранисти" или "каунтертенори" (контратенори), които чрез нетрадиционни методи на вокално обучение на полуфалцетна позиция достигат по-голям тонов обхват при едно характерно звучене, доближаващо ни донякъде до представата за певците-кастрати. Те в никакъв случай не са в състояние да достигнат блясъка на своите предшественици, но с помощта на съвременната звукозаписна и усилвателна техника правят доста впечатляващи записи: Андреас Шол, Йохен Ковалски, Рене Якобс, Дерек Лий Рейджин, Аксел Кьолер. При интервюта всички те единодушно бързат първо да защитят мъжествеността си и да се дистанцират от анатомичния дефект на някогашните виртуози, но не пропускат да отбележат, че пълноценно покриват любимия им репертоар, включващ времето от средните векове до късния барок.

Някога известен древногръцки философ, навлязъл във възрастта, когато женските прелести не събуждали вече в него немирната дяволитост на мъжкаря, възкликнал със задоволство: "Най-после се отървах от един тиранин!". Но макар че неговите не по-малко прочути съвременници-скулптори изобразявали в своите статуи красотата на мъжествеността по твърде пестелив за съвременните женски представи начин, нейните измерения и до днес си остават обект на любопитство, насмешки или гордост и у двата пола. Нещо повече, в противовес на наблюдаваната тенденция към понижаване потентността, съвременният мъж все по-често ползва услугите на пластичната хирургия и хормоните за корекция на природните дадености, прие дори да бъде обкичен с маймунски тестиси - все с желанието да изтъква по-осезателно и по-дълго самеца в себе си. Но и все по-често жени в пристъп на ярост посягат към мъжките атрибути за радост на печатните издания. Знае се също, че и законодателствата на редица страни предвиждат такава възможност като наказание при рецидивни прояви на опасни извращения.

На фона на всичко това някогашните кастрати изглеждат като чудатост от някакъв друг свят, който сигурно не е бил по-добър или по-човечен от днешния. Но тяхното предизвикателство към общоприетите нрави, саможертвата им в името на Бога и изкуството несъмнено ще събуждат интереса на поколенията и от идните векове - поне до момента, когато започнат да се обръщат към епруветките с нежното "Мамо!".

Здравко Гаджев